



ФІНАНСОВА СИСТЕМА ТА ЇЇ РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

МОНОГРАФІЯ

**Полтава
2019**

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ
І ТОРГІВЛІ» (ПУЕТ)**

ФІНАНСОВА СИСТЕМА ТА ЇЇ РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

МОНОГРАФІЯ

*За загальною редакцією
д. е. н., професора В. В. Карцевої*

**ПОЛТАВА
ПУЕТ
2019**

Рекомендувала до видання, розміщення в електронній бібліотеці та використання в освітньому процесі вчена рада Вишого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», протокол № 7 від 27 червня 2019 р.

Колектив авторів:

В. В. Карцева, д. е. н., професор (передмова); **О. В. Тимошенко**, к. е. н. (розділ 1, п. 1.1); **М. Б. Чижевська**, к. е. н., доцент, **Д. С. Пісоцька**, **В. Г. Гвоздяний** (розділ 1, п. 1.2); **О. А. Горбунова** (розділ 1, п. 1.3); **Л. М. Яремченко**, к. е. н., **Н. В. Фесенко**, к. е. н. (розділ 1, п. 1.4); **О. В. Ярш**, к. е. н., доцент, **А. І. Бугаєвська** (розділ 2, п. 2.1); **В. В. Карцева**, д. е. н., професор (розділ 2, п. 2.2); **Г. М. Сидоренко-Мельник**, к. е. н., доцент, **А. С. Мельник** (розділ 2, п. 2.3); **Т. П. Гудзь**, к. е. н., доцент (розділ 2, п. 2.4); **А. М. Соколова**, к. е. н., доцент (розділ 3, п. 3.1); **С. П. Прасолова**, к. е. н., доцент (розділ 3, п. 3.2); **С. Б. Єгоричева**, д. е. н., професор (розділ 3, п. 3.3); **Н. В. Михайлова**, к. е. н., доцент (розділ 3, п. 3.4); **О. В. Гасій**, к. е. н., доцент (розділ 3, п. 3.5).

Рецензенти:

Н. Г. Виговська, д. е. н., професор, завідувач кафедри фінансів і кредиту Державного університету «Житомирська політехніка»;

А. І. Ковальов, д. е. н., професор, проректор із наукової роботи Одеського національного економічного університету.

Фінансова система та її роль у забезпеченні розвитку
Ф59 економіки України : монографія / [колектив авторів] ; за заг.
ред. В. В. Карцевої. – Полтава : ПУЕТ, 2019. – 254 с.

ISBN 978-966-184-360-7

У монографії висвітлено питання, пов'язані з функціонуванням фінансової системи України та її роллю в забезпеченні розвитку економіки нашої держави.

Монографія складається із трьох розділів, у яких ґрунтовно аналізуються тенденції розвитку фінансової системи України та вносяться пропозиції щодо посилення її ролі в забезпеченні зростання економіки країни.

Розраховано на науковців, викладачів закладів вищої освіти, аспірантів та студентів економічних спеціальностей, а також працівників бюджетних установ, банківської системи, страхових компаній, реального сектора економіки.

УДК 330.5(477)

© Колектив авторів, 2019

© Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і
торгівлі», 2019

ISBN 978-966-184-360-7

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ 1. НАЦІОНАЛЬНІ ВИКЛИКИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ В УКРАЇНІ	7
1.1. Фінансова децентралізація в Україні та її вплив на формування самодостатності та спроможності територіальних громад	7
1.2. Партиципаторний бюджет як інструмент місцевих ініціатив	24
1.3. Сучасні тенденції розвитку пенсійного забезпечення в Україні	48
1.4. Недержавне пенсійне страхування: проблеми та перспективи.....	66
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ТА МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ СИСТЕМИ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ УКРАЇНИ ТА РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ.....	81
2.1. Роль Євро інтеграційних процесів в розвитку системи споживчої кооперації України	81
2.2. Організаційно-методичне забезпечення ефективного функціонування системи фінансового управління підприємств та організацій споживчої кооперації України.....	96
2.3. Методичні засади інтегральної оцінки фінансового стану підприємств та організацій споживчої кооперації України.....	116
2.4. Теоретико-методичні засади діагностики та прогнозування фінансової рівноваги підприємства.....	134
РОЗДІЛ 3. ІНСТИТУТИ ФІНАНСОВОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА ТА ЇХ РОЛЬ У РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	163
3.1. Фінансове посередництво в системі надання фінансових послуг України.....	163
3.2. Роль банківської системи країни в забезпеченні її економічного зростання	182
3.3. Банки з державною участю у банківській системі України.....	205
3.4. Страхувальний бізнес України: проблеми та вектори розвитку	217
3.5. Прогнозне моделювання діяльності фінансових посередників в Україні	240

15. Шимановська-Діанич Л. М. Організаційно-економічний механізм управління розвитком підприємств і організацій споживчої кооперації України: теорія і практика : монографія / Л. М. Шимановська-Діанич, В. А. Власенко. – Полтава : РВВ ПУЕТ, 2010. – 341 с.
16. Шульга Н. П. Банківський контролінг: теорія, методологія, практика : монографія / Н. П. Шульга. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 326 с.

2.3. Методичні засади інтегральної оцінки фінансового стану підприємств та організацій споживчої кооперації України

Кризові процеси в економіці виявили значну вразливість виробничого потенціалу національної економіки України та віддзеркалились на фінансовому становищі підприємств та організацій споживчої кооперації. Брак власних коштів та дорожнеча кредитних ресурсів, постійні зростання цін на енергоносії, податковий тягар (підвищення податків та акцизних ставок), інфляція, відсутність ефективних механізмів підтримки та стимулювання інвестиційної діяльності, зменшення обсягів збуту через зниження платоспроможності покупців, повільне кредитування економіки, значний ступінь зношеності основних виробничих засобів, несприятливий інвестиційний клімат в країні значно погіршують фінансовий стан споживчих товариств та їх спілок, підприємств та господарств системи споживчої кооперації. Це негативна сторона ситуації, що склалась.

В той же час, споживча кооперація України є гравцем з більш ніж півторастолітньою історією. У вирішенні економічних, соціальних та інших проблем українського села є безпосереднім та активним учасником, від якого вихід з кризового стану вимагає вирішення ряду складних проблем і розробки нових підходів до управління. На перший план виходять економічні, ринкові критерії і показники ефективності, підвищуються вимоги до гнучкості управління, до забезпечення стійкості функціонування підприємств, фірм та організацій в стратегічному періоді.

Агресивне конкурентне середовище окреслює глобальні вектори розвитку споживчої кооперації України, члена Міжнародного кооперативного альянсу (ICA), європейських кооперативних об'єднань (Euro COOP, Cooperatives Europe) та інших. Слід

відзначити, що зусилля системи спрямовані на запровадження кращого досвіду корпоративного управління кооперативів розвинутих країн Західної Європи та Північної Америки.

Завдання підвищення ефективності, удосконалення діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації в умовах членства в СОТ, євроінтеграції, перетворення інформації та знань на один з основних інноваційних ресурсів і домінуючу форму розвитку закономірно передбачає оптимізацію менеджменту і всіх його складових, зокрема аналізу. Орієнтація на міжнародний досвід, міжнародні аналітичні стандарти дозволять кооперативному менеджменту досягнути загальноєвропейського рівня з можливістю подальшого розвитку [10, с. 142].

Модель управління фінансового стану підприємств та організацій споживчої кооперації повинна будуватись з позицій системного, процесного, ситуаційного та адаптивного підходів та враховувати особливості їх функціонування (організаційну структуру, особливості управління, проекти та внутрішні плани, зв'язки підприємств і організацій між собою, особливості документообігу та формування внутрішньо системної звітності).

На рисунку 2.5 представлено механізм управління фінансовим станом підприємств та організацій споживчої кооперації України в авторській редакції.

Для оптимізації процесів управління фінансовим станом підприємств та організацій споживчої кооперації на всіх рівнях управлінської ієрархії ефективним представляється застосування багатofункціональних стандартних платформ: починаючи від динамічної візуалізації, інтелектуального аналізу й інтерпретації до побудови моделей прогнозування із врахуванням великої кількості залежностей у режимі реального часу (наприклад, розробки фірми SAS) тощо. Висувається вимога забезпечення такої характеристики застосування методів фінансового аналізу як дієвість. Рівень складності: від простого (вертикальний, горизонтальний, порівняльний, коефіцієнтний, трендовий) до досить складного рівня: використання методів системного аналізу (наприклад, об'єктно-орієнтовного моделювання, імітаційного моделювання), нейронно мережевого програмування зі застосуванням ІТ-технологій.

Особливе місце в загальній схемі управління фінансовим станом займає інтегральна оцінка, як універсальний метод аналізу, адже за її допомогою з'являється можливість в узагальненому вигляді представити діяльність підприємства або організації споживчої кооперації України на ринку та визначити рейтинг

МАКРОРІВЕНЬ

ІНСТИТУЦІЙНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ
технологічний рівень (рівень інноваційної активності й ступеня розвитку інформаційно-комп'ютерних технологій); *стан суспільних інститутів* (законодавча база, боротьба з конкуренцією); *стан макроекономічного середовища* (макроекономічна стабільність, кредитний рейтинг країни, витрати уряду)

ЦЕНТРАЛЬНА СПІЛКА СПОЖИВЧИХ ТОВАРИСТВ

Обласні спілки споживчих товариств

Районні спілки споживчих товариств

МІКРОРІВЕНЬ

Споживчі товариства, підприємства, господарства

обліково-аналітичний комплекс на основі формалізованого за рівнями єдиного інформаційного комп'ютеризованого поля з горизонтальними, вертикальними, змішаними зв'язками між елементами системи, обліково-аналітичні процедури здійснюються у межах статутної діяльності, делегованих міжрівневих повноважень, інших договорів

ПРОЦЕС УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ СТАНОМ

Методи управління ↔ Інструменти управління

багатофункціональні стандартизовані платформи для оптимізації процесів

[Джерело: авторська розробка]

Значний внесок у розвиток системи оцінки фінансового стану підприємств зробили такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як: К. В. Ізмайлова, А. М. Ковальова, М. Я. Коробов, Г. О. Крамаренко, Л. А. Лахтіонова, А. М. Поддєрьогін, Г. В. Савицька, С. Я. Салига, Г. Г. Старостенко, О. С. Філімоненков, Е. Хелферт, Ю. С. Цал-Цалко, О. О. Шеремет, Д. В. Шиян та ін.

І. М. Сафронська, Г. С. Белай, В. С. Михайлов, О. Б. Хотетовська, М. І. Лагун, С. О. Іщук, Т. М. Бойчак, Т. Г. Бені, С. Б. Довбань поглибили дослідження методичних засад інтегральної оцінки ефективності фінансово-господарської діяльності та фінансового стану.

Проблемам розвитку споживчої кооперації, аналізу ефективності діяльності її суб'єктів, оцінці низки аспектів фінансового стану присвячені праці І. Абдукарімова, О. Білої, М. Білухи, П. Буніна, Ю. Вериги, Б. Гриніва, В. Косариної, В. Подольської, О. Токар, А. Фрідмана та інших [19, с. 4].

Проте, незважаючи на значний обсяг накопичених у цій сфері знань, теоретична база для формування концептуальних основ інтегральної оцінки фінансового стану підприємств [2, 4, 7, 11, 14, 15, 20, 22, 24] все ще є недостатньо вивченою, а багато положень праць дослідників носять суперечливий і дискусійний характер.

Варто зазначити, що до основних принципів формування системи показників-індикаторів для інтегральної оцінки фінансового стану підприємств відносять такі: відповідність системи показників завданням дослідження; наявність інформаційного забезпечення для розрахунку значень показників; можливість чіткого визначення алгоритмів розрахунку індикаторів; забезпечення накопичення статистичної бази стосовно рівнів показників; охоплення індикаторами всіх найважливіших напрямів оцінки фінансового стану підприємств; оптимальна чисельність показників з кожного напрямку дослідження [21, с. 313–314].

Проведення діагностики за інтегральним показником фінансово-господарської діяльності дозволяє отримати досить вичерпну інформацію про фінансовий стан підприємства на даному етапі його розвитку та можливу динаміку у майбутньому. Інтегральний показник формується на основі опису досліджуваного об'єкта, який характеризується великою кількістю ознак, меншим числом інформативних показників. Агрегування ознак в одну інтегральну оцінку ґрунтується на так званій «теорії адитивної цінності», згідно з якою цінність цілого дорівнює сумі цінностей його складових [6, с. 26].

На рисунку 2.6 представлено алгоритм аналізу фінансового стану підприємства на основі розрахунку інтегрального показника.



Рисунок 2.6 – Алгоритм аналізу фінансового стану підприємства на основі розрахунку інтегрального показника [13, с. 191]

На сьогодні важливо вирішити завдання поєднання в процесі інтегральної оцінки фінансового стану підприємств і організацій споживчої кооперації фінансових і нефінансових індикаторів з урахуванням причинно-наслідкових зв'язків між результативними показниками та ключовими факторами, під впливом яких вони формуються.

Показники, за допомогою яких вимірюють досягнуті результати, і показники, що відображають процеси, які забезпечують досягнення цих результатів, мають бути узгоджені між собою. Це відбувається завдяки тому, що для одержання перших, наприклад, підвищення чистого прибутку від реалізації продукції, потрібно реалізувати другі, наприклад, досягти більшої лояльності з боку клієнтів і збільшити їх кількість.

Ураховуючи необхідність забезпечення комплексності інтегральної оцінки фінансового стану підприємств і організацій споживчої кооперації, доцільно проводити когнітивну діагностику фінансового стану, що спрямована на пізнання процесів функціонування суб'єктів підприємницької діяльності на основі дослідження кількісних та якісних показників, метою якої є оцінка як поточного, так і перспективного станів підприємств на основі інформації бухгалтерського обліку та звітності, а також експертних оцінок.

Система когнітивної діагностики фінансового стану суб'єктів підприємницької діяльності ґрунтується на когнітивній структуризації знань про об'єкт та застосовується за наявності неповної статистичної інформації [5, 8]. Слід зазначити, що за сучасних умов необхідно проводити когнітивну діагностику фінансового стану підприємств і організацій у двох напрямках, а саме: кількісна діагностика (Q-діагностика), що базується на оцінці фінансових показників; якісна діагностика (V-діагностика), що ґрунтується на дослідженні нефінансових вербальних показників (показників суб'єктивного характеру) [20, с. 120].

Таким чином, узагальнюючий інтегральний показник фінансового стану підприємств і організацій споживчої кооперації України дає змогу кількісно і якісно характеризувати тенденції їх розвитку, визначити та усунути слабкі місця для підвищення їх рейтингу. Простота розрахунків, доступність інформації, можливість тотальної інтерпретації одержаних результатів виступають перевагами методу, який представлено далі. Інтегральний показник можна в будь-який момент доповнити будь-

якою кількістю аналітичних напрямків та коефіцієнтів, що дозволяє оцінити рівень актуальності оцінок як високий.

При побудові індексів і рейтингів набуває поширення саме ідея інтегрованих індикаторів, яка шляхом зведення ряду індикаторів у єдиний узагальнюючий показник надає можливість сформулювати висновок про покращення (погіршення) фінансового стану в поточному періоді.

На базі інтегрального індикатора одержуються значення, які виступають показниками для ідентифікації місця підприємства або організації впродовж періоду, що аналізується (три, п'ять або більше років) або позиції в сукупності порівнюваних об'єктів (облспоживспілок, райспоживспілок, споживчих товариств, підприємств, господарств, тощо).

Необхідність стандартизації даних зумовлена тим, що показники, включені в систему можуть мати різну природу (кількісні та якісні) і незрівнянні один з одним значення (абсолютні та відносні показники), тому здійснення процедури стандартизації ознак приводить не тільки до елімінації одиниць виміру, але й до вирівнювання значень ознак. Слід відмітити, що при цьому може відбутися втрата інформації, тому в деяких випадках варто вводити ієрархію ознак за допомогою коефіцієнтів ієрархії.

Слід визначити стимуляційні та де стимуляційні чинники забезпечення стійкого фінансового стану підприємств та організацій споживчої кооперації. Якщо ознака має зростаючу залежність якості, тоді вона визнається стимулятором (вищим значенням ознаки відповідає краща якість альтернативи). Ознака називається дестимулятором (має спадаючу залежність якості), якщо нижчим.

Стандартизоване значення для стимуляторів знаходимо за формулою:

$$R_s = \frac{(Y - Y_{\min})}{(Y_{\max} - Y_{\min})}; \quad (2.1)$$

для дестимуляторів:

$$R_g = \frac{(Y_{\max} - Y)}{(Y_{\max} - Y_{\min})}; \quad (2.2)$$

де R_s, R_g – значення індикатора блоку показників інтегральної оцінки;

Y , Y_{max} , Y_{min} – відповідно поточне, максимальне та мінімальне значення індикатора аналітичного напрямку (модулю) показників.

У межах кожного аналітичного напрямку (модулю) показників (платоспроможність, фінансова стійкість, ділова активність та т. і.) визначаємо середнє значення комплексного показника індикатора (R) для напрямку оцінки:

$$R = \frac{(R_i + \dots + R_n)}{I}, \quad (2.3)$$

де R_i , R_n – значення аналітичного напрямку (модулю) показників;
 I – кількість індикаторів відповідного модулю показників.

Середні значення комплексного індикатора по кожному блоку показників дає змогу одержати загальну інтегральну оцінку (IP), за формулою:

$$IP = \frac{(R_i + R_n)}{X}, \quad (2.4)$$

де R_i , R_n – сума середніх значень комплексному індикатору по кожному блоку показників;
 X – кількість блоків показників інтегральною групи.

Середнє значення по кожному блоку показників дає змогу визначити інтегральну оцінку фінансового стану підприємств і організацій споживчої кооперації України. Чим вище показник інтегральної оцінки, тим міцніші позиції підприємства чи організації, вищий рівень платоспроможності та фінансової стійкості, ділової активності та результативності фінансово-господарської діяльності, ефективніше використовується матеріально-технічна база.

Градація фінансового стану може виглядати наступним чином: абсолютно стійкий фінансовий стан, нормальний фінансовий стан, нестійкий фінансовий стан, кризовий фінансовий стан (рис. 2.7, [14, с. 182]); оптимальний фінансовий стан, задовільний фінансовий стан, незадовільний фінансовий стан [1, с. 394]; незадовільний фінансовий стан, задовільний фінансовий стан, нестабільний фінансовий стан, впевнений фінансовий стан, куражний фінансовий стан [2, с. 2]; високий рівень фінансового

стану, середній рівень фінансового стану, фінансовий стан підприємства задовільний, фінансовий стан підприємства незадовільний, фінансовий стан підприємства кризовий [24, с. 232].

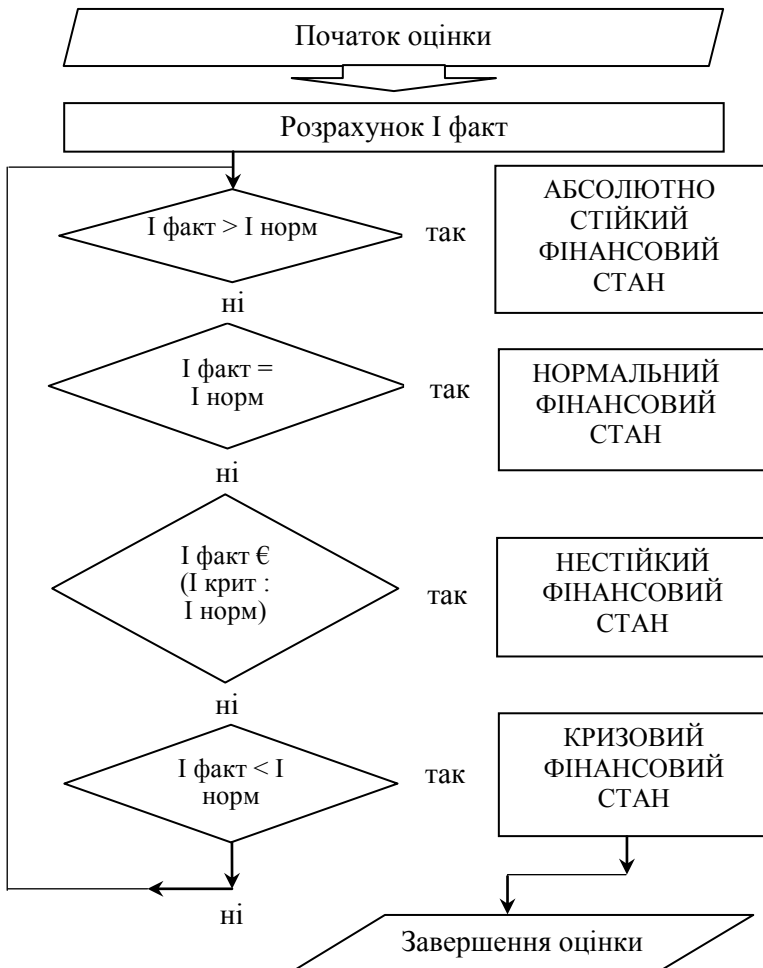


Рисунок 2.7 – Алгоритм інтегральної оцінки фінансового стану [14, с. 182]

Узагальнюючи існуючі класифікаційні ознаки, виділимо чотири основні типи фінансового стану підприємств і організацій

споживчої кооперації: абсолютно стійкий (значно більше 1), нормальний (задовільний) ($= 1$), передкризовий фінансовий стан (< 1) та кризовий фінансовий стан (значно менше 1).

Головним етапом під час визначення інтегральної оцінки для прийняття управлінських рішень є формування системи інформаційного простору, яка повинна забезпечувати об'єктивність, змістовність, глибину й адекватність інформації, що характеризує досліджувані соціально-економічні явища та процеси. Від правильного аналітичного вибору, вірогідності і побудови системи показників залежить об'єктивність інтегральної оцінки ефективності функціонування підприємства. Якщо відбір множини показників для діагностики стану об'єктів управління буде проведено неправильно, то як би добре не була опрацьована ця інформація, дані будуть низької якості [12, с. 425].

Управління будь-яким об'єктом потребує насамперед знання його вихідного стану, відомостей про те, як він існував і розвивався в періоди, що передували теперішньому.

Лише отримавши досить повну і достовірну інформацію про діяльність об'єкта в минулому, про сформовані тенденції в його функціонуванні та розвитку, можна розробляти впевнені управлінські рішення, бізнес-плани і програми розвитку об'єктів на майбутні періоди. Висловлене положення відноситься до підприємств і фірм незалежно від їх ролі, масштабу, виду діяльності та форми власності.

Для фінансового аналізу характерним є розкладання суб'єктами дослідження цілісної інформаційної системи про об'єкти економічного механізму діяльності підприємства на активи, власний капітал, зобов'язання, витрати, доходи і фінансові результати, як функціональні складові елементи, за якими можна визначити причинно-наслідкові зв'язки їх стану, зміни та розвиток.

Фінансовий стан підприємства – це реальна (на фіксований момент часу) і потенційна фінансова спроможність підприємства забезпечити певний рівень фінансування поточної діяльності, економічного розвитку та погашення зобов'язань перед підприємствами й державою. Отже, виокремимо концептуальні основи поняття «фінансовий стан»: результат фінансово-господарської діяльності підприємства; поняття, сутність якого проявляється як у статичі (на певний момент часу), так і в динаміці (у визначеному періоді); характеризується комплексом скла-

дових елементів (майновий і фінансовий потенціал, грошовий потік, фінансова стійкість, фінансова рівновага, фінансова безпека, фінансова конкурентоспроможність, прибутковість, капітал, ліквідність, платоспроможність, ділова активність, інвестиційна активність, кредитоспроможність, фінансова архітектура); міра забезпеченості підприємства необхідними фінансовими ресурсами й ступінь раціональності їх розміщення. Заявлений перелік є основою формування фінансового положення підприємства, адже є результатом взаємодії факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. Кількісно він вимірюється системою показників, які на основі математичного моделювання органічно komponуються в єдиному інтегральному фінансовому показнику.

Базою формування системи показників за аналітичними напрямками виступає науковий доробок теоретичних досліджень та класифікації фінансових показників, що представлений в науково-теоретичних роботах вітчизняних та зарубіжних дослідників в області фінансового аналізу. При цьому слід зауважити, що кожний автор пропонує власне бачення класифікації, розрахунку, економічного змісту показників. Як правило, застосовується один з двох методів: статистичний (на основі визначення кореляційної залежності між коефіцієнтами) або експертний метод. На базі аналізу існуючих методик діагностики фінансового стану можемо стверджувати, що загальним недоліком більшості відомих сукупностей оціночних показників виступає відсутність системності, надмірне дублювання, різновекторність показників. Не проявляється галузеве забарвлення відносно цільових користувачів [16, с. 98].

Специфіка споживчої кооперації полягає у одночасній наявності в системі організацій, які за своєю економічною природою виконують тільки споживчу функцію і є неприбутковими, і госпрозрахункових підприємств, діяльність яких спрямована на виконання споживчих, виробничих та комерційних функцій. Фінансовий стан підприємств та організацій споживчої кооперації України як об'єкт управління представляє собою комплекс взаємопов'язаних станів, серед яких ми виокремили найсуттєвіші: платоспроможність в поточному та довгостроковому періодах та ліквідність підприємства (організації), фінансова стійкість, ділова активність, результативність (прибутковість) діяльності, ефективність використання матеріально-технічної бази та трудового потенціалу (табл. 2.3).

**Таблиця 2.3 – Система показників інформаційного простору
інтегральної оцінки фінансового стану
підприємств і організацій споживчої
кооперації України**

Назва показника	Рекомендоване значення		Стимулятор (+), дестимулятор (-)
	показника	напряму динаміки	
1	2	3	4
<i>Показники платоспроможності в поточному та довгостроковому періодах та ліквідності підприємства (організації)</i>			
1. Коефіцієнт загальної ліквідності (покриття)	1,5–2,5	Збільшення	+
2. Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,7–1	Збільшення	+
3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,2–0,3	Збільшення	+
4. Коефіцієнт співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості	1,25	Зменшення	–
5. Комплексний показник ліквідності балансу	> 1	Збільшення	+
6. Інтегральний показник платоспроможності	> 2	Збільшення	+
7. Вартість чистих активів, тис. грн	> 0	Збільшення	+
8. Робочий капітал (власний оборотний капітал), тис. грн	> 0	Збільшення	+
<i>Показники фінансової стійкості</i>			
9. Коефіцієнт автономії	≥ 0,5	Збільшення	+
10. Коефіцієнт фінансової напруги	≤ 0,5	Зменшення	–
11. Коефіцієнт фінансового ризику	≤ 1	Зменшення	–
12. Коефіцієнт мобільності	> 0,5	Збільшення	+
13. Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,2–0,4	Збільшення	+
14. Індекс постійного активу	0,1	Збільшення	–
15. Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел	0,6	Збільшення	+
16. Коефіцієнт фінансової стабільності	> 0,8	Збільшення	+
<i>Показники ділової активності</i>			
17. Коефіцієнт оборотності активів	–	Збільшення	+
18. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	–	Збільшення	+
19. Середній строк обороту кредиторської заборгованості, дні	–	Скорочення	–
20. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	–	Збільшення	+
21. Середній строк обороту дебіторської заборгованості, дні	–	Скорочення	–
22. Коефіцієнт оборотності запасів	–	Збільшення	+
23. Операційний цикл, дні	–	Скорочення	+
24. Фінансовий цикл, дні	–	Скорочення	+

Продовж. табл. 2.3

1	2	3	4
<i>Показники результативності діяльності</i>			
25. Рентабельність реалізованої продукції за операційним прибутком, %	> 0	Збільшення	+
26. Рентабельність реалізованої продукції за валовим прибутком, %	> 0	Збільшення	+
27. Рентабельність реалізованої продукції за чистим прибутком, %	> 0	Збільшення	+
28. Рентабельність продукції, %	> 0	Збільшення	+
29. Кількість збиткових підприємств	= 0	Зменшення	–
<i>Показники використання трудового потенціалу</i>			
30. Коефіцієнт обороту робочої сили з прийому	–	Збільшення	+
31. Коефіцієнт обороту робочої сили з вибуття	–	Зменшення	–
32. Коефіцієнт загального обороту робочої сили	–	Зменшення	–
33. Коефіцієнт плинності кадрів	–	Зменшення	–
34. Витрати на оплату праці, тис. грн	–	Збільшення	+
35. Відрахування на соціальні заходи, тис. грн	> 0	Збільшення	+
36. Середньорічна заробітна плата персоналу, тис. грн/ос.	≥ мін	Збільшення	+
37. Продуктивність праці персоналу, тис. грн/ос.	–	Збільшення	+
38. Фондоозброєність праці, тис. грн/ос.	–	Збільшення	+
39. Технічна озброєність праці, тис. грн/ос.	–	Збільшення	+
<i>Показники соціальної спрямованості системи споживчої кооперації</i>			
40. Зареєстрований (пайовий) капітал, тис. грн	> 0	Збільшення	+
41. Розмір пайового внеску, грн	> 0	Збільшення	+
42. Кількість пайовиків, осіб	> 0	Збільшення	+
43. Нерозподілений прибуток звітного року в розрахунку на 100 грн пайового внеску, грн	> 0	Збільшення	+
44. Нарахування на пайові внески, грн.	> 0	Збільшення	+
<i>Показники ефективності використання матеріально-технічної бази</i>			
45. Фондовіддача, грн/грн	–	Збільшення	+
46. Рентабельність ОЗ, %	–	Збільшення	+
47. Коефіцієнт зносу	–	Зменшення	–

Окремо пропонуємо розраховувати показники соціальної спрямованості системи споживчої кооперації, зважаючи на те, що споживча кооперація України – «це добровільне об'єднання громадян для спільного ведення господарської діяльності з метою поліпшення свого економічного та соціального становища» [18]. В цьому визначенні віддзеркалюється соціальна місія системи – об'єднання громадян, як споживачів з метою найбільш повного задоволення власних потреб на товари та послуги за рахунок здійснення торгової, заготівельної, вироб-

ничої та іншої діяльності, органічному поєднанні особистих, колективних і суспільних інтересів, соціальну підтримку, соціальну гарантію та соціальний захист членів споживчих товариств і спілок. Слід відмітити, що серед напрямів реформування чільне місце посідає соціальна складова, а саме розвиток людського потенціалу системи споживчої кооперації та підвищення добробуту працівників системи споживчої кооперації та пайовиків [17, с. 31].

Пропонуємо наступну групу показників: зареєстрований (пайовий) капітал, тис. грн; розмір пайового внеску, грн; кількість пайовиків, осіб; нерозподілений прибуток звітного року в розрахунку на 100 грн пайового внеску, грн; нарахування на пайові внески, грн.

Позитивна динаміка зареєстрованого (пайового) капіталу свідчить про наповнення джерел власних фінансових ресурсів підприємств і організацій споживчої кооперації України. Розмір пайового внеску та нарахувань на нього дає змогу оцінити особистий внесок кожного члену, за кількістю пайовиків можемо судити про рівень охоплення системою жителів сільської місцевості, участь у розвитку соціальної сфери села. Нерозподілений прибуток звітного року в розрахунку на 100 грн пайового внеску дозволяє зробити висновок про результативність фінансово-господарської діяльності та комерційну винагороду для кожного члену системи.

До аналітичного блоку з оцінки платоспроможності підприємств та організацій споживчої кооперації включено показники, які дозволяють оцінити рівень поточної платоспроможності (ліквідності підприємства) так і показники, що містять прогноз на майбутнє та є комплексними за своєю природою (комплексний показник ліквідності балансу та інтегральний показник платоспроможності). Збільшення вартості чистих активів підприємств та організацій є фактором підвищення добробуту пайовиків (інвесторів), поліпшення захищеності кредиторів. Наявність у підприємства робочого капіталу означає не лише його здатність сплатити власні поточні борги, а й наявність можливостей для розширення діяльності та інвестування.

У блоці з оцінювання фінансової стійкості представлено показники, які у комплексі дозволяють оцінити рівень фінансової незалежності та рівень фінансової напруги та ризику, який викликає залежність від зовнішніх джерел коштів (коефіцієнт автономії, коефіцієнт фінансової напруги, коефіцієнт фінансового

ризик). Оцінка мобільності та маневреності власного капіталу є необхідною з точки зору досягнення стану швидкого реагування на зміни у зовнішньому середовищі, адже цьому сприятиме формування мобільної структури капіталу. Потенціал підтримки фінансової стійкості у довгостроковій перспективі може бути оцінено завдяки включення у цей аналітичний блок показників: індекс постійного активу, коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел, коефіцієнт фінансової стабільності [19, 22, 23].

Розглядаючи ділову активність як інтегральну характеристику щодо відповідності результатів функціонування підприємств та організацій споживчої кооперації об'єктивним економічним умовам, пропонуємо до складу цього аналітичного модуля включати показники з оцінки швидкості обороту активів, дебіторської заборгованості, запасів, кредиторської заборгованості (в кількості оборотів та тривалості одного обороту в днях). Цей комплекс показників дозволяє обрахувати два найважливіші показники, за розміром та динамікою яких можемо судити про результативність (ефективність) діяльності: операційний та фінансовий цикли. Рентабельність реалізованої продукції пропонується розраховувати за показниками операційного, валового та чистого прибутку.

Це сформує комплексне уявлення про рівень прибутковості фінансово-господарської діяльності. Іншу сторону ефективності, а саме ефективності використання матеріально-технічної бази проілюструють класичні показники фондовіддачі, фондоємності та фондорентабельності. Якість матеріально-технічної бази дозволить оцінити коефіцієнт зносу.

Окремим блоком пропонується досліджувати показники використання трудового потенціалу підприємств і організацій споживчої кооперації України.

Аспекти оцінки:

- оборот робочої сили;
- плинність кадрів;
- витрати на оплату праці;
- соціальні заходи;
- розмір середньорічної заробітної плати персоналу.

Також необхідним, на наш погляд, є включення в систему показників з озброєності праці (фондоозброєність та технічна озброєність).

Отже, для формування системи показників інформаційного простору інтегральної оцінки фінансового стану підприємств і організацій споживчої кооперації України, віднесення їх до стимуляторів та дестимуляторів застосовано експертний метод оцінки і добору фінансових показників.

Зауважимо, що методи експертного аналізу в сучасних умовах є одним з найбільш дієвих засобів отримання і аналізу якісної інформації, які визначаються нескладною технологією проведення та багатоваріантністю сфери застосування. Обробка даних оцінок експертів служить вихідним матеріалом для синтезу прогностичних гіпотез і варіантів розвитку підприємства [3, с. 409].

Щодо обмежень, то до них слід віднести деякий суб'єктивізм оціночних суджень експертів, який може бути усунено шляхом застосування методу попарних порівнянь думок експертів.

Таким чином, в результаті використання інтегральної оцінки фінансового стану можливо побачити проблемні сторони фінансового стану підприємств та організацій споживчої кооперації України та розробити заходи щодо підвищення ліквідності, платоспроможності, виявити резерви підвищення ефективності функціонування та попередити виникнення фінансової кризи.

Фінансовий аналіз як одну з функцій процесу управління необхідно розглядати як метод превентивного контролю у системі антикризового управління, що включає комплекс процедур з розрахунку фінансових показників, які відображають стан і поведінку підприємства як цілісності та забезпечують достатній рівень вірогідності розрахунків, на підставі яких приймаються рішення.

Запропонований алгоритм інтегральної оцінки може слугувати основою для удосконалення фінансового менеджменту для підприємств і організацій для оптимізації використання фінансових ресурсів, своєчасної ідентифікації зовнішніх та внутрішніх загроз фінансовому стану суб'єктів фінансових відносин на макрорівні та мікрорівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамова І. З. Аналіз фінансового стану підприємства: проблемні аспекти та шляхи їх розв'язання / І. З. Адамова, А. Л. Романчук // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. – 2011. – Вип. 2(1). – С. 388–395.

2. Бассова О. О. Інтегральна оцінка фінансового стану підприємства [Електронний ресурс] / О. О. Бассова, К. Є. Доксова. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/4_SND_2012/Economics/3_99525.doc.htm. – Назва з екрана.
3. Башинська І. О. Використання методу експертних оцінок в економічних розрахунках / І. О. Башинська // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 7 (169). – С. 408–412.
4. Бень Т. Г. Інтегральна оцінка фінансового стану підприємства / Т. Г. Бень, С. Б. Довбань // Фінанси України. – 2002. – № 6. – С. 53–61.
5. Економічні дослідження (методологія, інструментарій, організація, апробація) : навч. посіб. / В. М. Геєць, А. А. Мазаракі, П. А. Корольчук та ін. – Київ : КНТЕУ, 2010. – 279 с.
6. Єріна А. М. Статистичне моделювання та прогнозування : навч. посіб. / А. М. Єріна. – Київ : Вид-во КНЕУ, 2001. – 170 с.
7. Іщук С. О. Моделі інтегрального оцінювання результатів фінансово-господарської діяльності промислових підприємств регіону / С. О. Іщук // Регіональна економіка. – 2008. – № 2. – С. 25–34.
8. Кігель В. Р. Методи і моделі підтримки прийняття рішень у ринковій економіці : монографія / В. Р. Кігель. – Київ : Центр учбової л-ри, 2003. – 202 с.
9. Ковалевська А. В. Критичний аналіз методів оцінки фінансового стану підприємства / А. В. Ковалевська // Бізнесінформ. – 2012. – № 3. – С. 163–169.
10. Кошкарів С. А. Засади економічного аналізу у багаторівневих кооперативних системах в умовах євроінтеграції / С. А. Кошкарів // Облік, аналіз, аудит. – 2017. – Випуск І–ІІ (65–66). – С. 141–150.
11. Ларікова Т. В. Особливості розрахунку інтегральної оцінки фінансового стану суб'єктів господарювання / Т. В. Ларікова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2014. – Випуск 6. Частина 1. – С. 228–233.
12. Лепетюха Н. В. Інтегральна оцінка ефективності функціонування підприємства / Н. В. Лепетюха, І. О. Рудська // Економіка та управління підприємствами. – 2016. – Випуск 14. – С. 424–429.

13. Маляр Ю. М. Удосконалення оцінки фінансового стану підприємства на основі використання інтегрального показника / Ю. М. Маляр, Т. Є. Рубан // Наукові праці ДонНТУ. Серія: економічна. – 2004. – Випуск 82. – С. 189–195.
14. Орехова К. В. Методика інтегральної оцінки фінансового стану підприємства / К. В. Орехова, О. С. Ткаченко // Право і безпека. – 2004. – № 3. – С. 180–184.
15. Піскунов О. Г. Еволюція підходів до комплексної оцінки фінансового стану підприємства / О. Г. Піскунов, Н. Г. Мтещенко, Т. П. Лободзинська // Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». – 2009. – № 6. – С. 80–88.
16. Планування в підприємствах і організаціях споживчої кооперації: стан і перспективи розвитку : монографія / В. В. Іванова, Г. М. Сидоренко-Мельник, А. А. Фастовець, І. В. Юрко ; за ред. доц. А. А. Фастовець. – Полтава : РВЦ ПУСКУ, 2008. – 157 с.
17. Про Програму подальшого реформування споживчої кооперації України [Електронний ресурс] : Постанова XXI (позачергового) з'їзду споживчої кооперації України від 04.10.12. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0007626-12>. – Назва з екрана.
18. Про споживчу кооперацію : Закон України від 10.04.1992 р. № 2265-ХІІ. – Київ : Укоопреклама, 1992. – 15 с.
19. Сидоренко-Мельник Г. М. Методика діагностики фінансового стану господарюючих суб'єктів споживчої кооперації України [Текст] : дис... канд. екон. наук : 08.04.01 / Сидоренко-Мельник Ганна Миколаївна ; Укоопспілка, Полтавський ун-т споживчої кооперації України. – Полтава, 2004. – 244 с.
20. Федорук О. В. Інтегральна оцінка фінансового стану підприємств із застосуванням моделі когнітивної діагностики імовірності банкрутства / О. В. Федорук // Економіка розвитку (Economics of Development). – 2013. – № 1 (65). – С. 118–122.
21. Цал-Цалко Ю. С. Фінансовий аналіз : підручник / Ю. С. Цал-Цалко. – 2-ге вид., доп. – Житомир : Спілка економістів України, 2009. – 504 с.
22. Чернявська О. В. Методика оцінки ефективності механізму забезпечення фінансової стійкості підприємства споживчої кооперації України / О. В. Чернявська, О. М. Рафальська // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – Серія «Економічні науки». – 2011. – № 4 (49). – С. 317–321.

23. Шевченко З. І. Підвищення організаційної стійкості підприємств зернопереробної галузі [Електронний ресурс] / З. І. Шевченко, І. О. Седікова. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/19496/07-Shevchenko.pdf?sequence=1> – Назва з екрана.
24. Шифріна Н. І. Комплексна інтегральна модель оцінки фінансового стану машинобудівного підприємства / Н. І. Шифріна // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011. – № 36. – С. 228–234.

2.4. Теоретико-методичні засади діагностики та прогнозування фінансової рівноваги підприємства

Теоретичний аналіз сутності фінансової рівноваги підприємства

Теоретичний аналіз сутності фінансової рівноваги підприємства передбачає виділення її категоріальних ознак, розмежування стадій її розвитку як економічного явища, розкриття функцій, обґрунтування етапів формування та рівнів упорядкованості.

До категорії «рівновага», визнаній на сьогодні необхідною та фундаментальною у структурі економічної теорії, тривалий час підходили з поблажливою недбалістю, з якою зазвичай споглядають на все інтуїтивно очевидне. Це спонукало до використання усіх похідних понять від даної категорії як об'єктивно зрозумілих економічних явищ для визначення сутності інших економічних понять і термінів. Не виключенням стала і фінансова рівновага підприємства. Так, у понятійному апараті фінансів підприємств через вживання поняття «фінансова рівновага» визначається сутність фінансової безпеки, фінансової стійкості, фінансової стабільності, фінансової стабілізації, фінансового потенціалу, фінансової кризи [3, 8, 9, 10]. Втім, фінансова рівновага є комплексним та системним станом підприємства, який має власну методологію формування.

Категоріальний зміст рівноваги залишається незмінним і в природничих, і в суспільних науках. Тому можна говорити про методологічні витоки походження будь-якого виду рівноваги із класичної механіки. Втім, механістичне бачення рівноваги зводиться до його розуміння як стану спокою системи, збереження якого є можливим за умов ізоляції від оточуючого середовища.